

Sygn. akt II CSK 299/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa W. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
Spółki Jawnej z siedzibą w S. obecnie W. Inwestycje Spółka
z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w S.
przeciwko P. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
z siedzibą w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 8 marca 2018 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w P.

z dnia 16 listopada 2016 r., sygn. akt I ACa .../16,

1) oddala skargę kasacyjną;

**2) zasądza od powódki na rzecz pozwanej 5400 zł (pięć
tysięcy czterysta) tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka, po ostatecznym sprecyzowaniu roszczenia w piśmie z dnia 27 lutego 2015 r., domagała się zasądzenia od pozwanej kwoty 380 113 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 24 lutego 2012 r. tytułem zwrotu poniesionych przez nią kosztów przełożenia sieci gazowej.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 26 stycznia 2016 r. oddalił powództwo, opierając go na następujących ustaleniach i wnioskach.

Powódka, planując budowę budynku biurowego na oznaczonej nieruchomości, w stosunku do której nabyła prawo użytkowania wieczystego, zwróciła się do poprzednika prawnego pozwanej w listopadzie 2005 r. o określenie warunków przyłączenia do sieci gazowej podmiotu planującego odbiór paliwa gazowego o wskazanych parametrach i ilości. Uzyskała odpowiedź, że istnieje możliwość przyłączenia do istniejącego gazociągu przy ulicy M., z zaznaczeniem, że będzie to możliwe dopiero po przebudowaniu gazociągu kolidującego z projektowanym budynkiem, zgodnie z warunkami technicznymi przebudowy z dnia 5 stycznia 2006 r. Kolejnym pismem z dnia 3 września 2007 r. powódka poprosiła o dokonanie przebudowy odcinka gazociągu, w związku z nabyciem nieruchomości położonej u zbiegu ulic M. i S. i planowaną inwestycją, która nie może być realizowana w bliskim sąsiedztwie gazociągu. Zainicjowała także postępowanie administracyjne. Po rozpoznaniu wniosku powódki Prezydent Miasta P. decyzją z dnia 14 lutego 2008 r. ustalił lokalizację inwestycji celu publicznego dla budowy odcinka sieci gazowej (przełożenie jej), przewidzianej do realizacji na wskazanej działce. W lipcu 2008 r. doszło do uzgodnienia projektu technicznego przebudowy, która miała być wykonana kosztem i staraniem powódki jako inwestora. Decyzją z dnia 4 listopada 2008 r. Prezydent Miasta P. zatwierdził projekt budowlany i udzielił pozwolenia na budowę budynku biurowego wraz z przebudową sieci gazowej i elektroenergetycznej.

Pismem z dnia 30 grudnia 2008 r. powódka wezwała poprzednika prawnego pozwanej do natychmiastowego usunięcia sieci gazowej z działki nr 3/33, ze wskazaniem, że niedokonanie tego w terminie do 5 lutego 2009 r. spowoduje

usunięcie sieci i obciążenie jej kosztami. W odpowiedzi została poinformowana pismem z dnia 20 stycznia 2009 r., że już wcześniej uzyskała warunki przebudowy sieci gazowej, w których wskazany został podmiot ponoszący koszty tego przedsięwzięcia. Przed rozpoczęciem robót w marcu 2009 r. okazało się, że wydane przez poprzednika pozwanej warunki techniczne przyłączenia i przebudowy sieci są obarczone wadą i muszą być zmienione. W dniu 22 października 2009 r. wydano nowe warunki techniczne, a w dniu 16 grudnia 2010 r. nowy uzgodniony projekt techniczny przebudowy. Decyzją z dnia 10 maja 2011 r. Prezydent miasta P. zatwierdził projekt budowlany i udzielił pozwolenia na wykonanie robót budowlanych polegających na przebudowie sieci gazowej. Z kolei decyzją z dnia 8 maja 2013 r. zmienił pozwolenie na budowę z dnia 4 listopada 2008 r. w zakresie charakterystycznych parametrów budynku, elewacji i poziomów kondygnacji, zatwierdził projekt budowlany z listopada 2012 r., obejmujący te zmiany.

W okresie od 19 września do 30 października 2011 r. na zlecenie powódki gazociąg został przebudowany. Końcowy odbiór tej przebudowy miał miejsce w dniu 22 grudnia 2011 r.; dokonano jego technicznego odbioru. W umowie zawartej przez powódkę z wykonawcą tych robót z dnia 19 lipca 2011 r. ustalono wynagrodzenie wykonawcy na kwotę 375 500 zł, który wystawił fakturę VAT w odniesieniu do kwoty 461 865 zł. Za wykonanie projektu budowlanego dla tej inwestycji powódka zapłaciła spółce A. kwotę 3 050 zł. Poniosła także koszt zajęcia pasa drogowego w wysokości 1563 zł.

Sąd Okręgowy uznał, że powódka nie wykazała bezpodstawnego wzbogacenia pozwanej. Wskazał, że jeszcze przed przejęciem nieruchomości na cele zabudowy powódka wiedziała, że będzie konieczna zmiana istniejącej sieci gazowniczej. Została poinformowana przez poprzednika pozwanej, że koszty związane z tą zmianą będą ją obciążały. Obowiązek wykonania przebudowy wynikał z decyzji administracyjnej o lokalizacji inwestycji, decyzji zatwierdzającej projekt budowlany i udzielającej pozwolenia na budowę. Z przedstawionych przez powódkę dokumentów nie wynika, aby przesunięcie instalacji było konieczne w odniesieniu do jakiegokolwiek budynku, ale konkretnie zaprojektowanego. Nie zostało wykazane, że powódka poniosła koszty wskazane w żądaniu. Nie było też

podstaw do uznania, że w wyniku przebudowy wartość gazociągu wzrosła i doszło do bezpodstawnego wzbogacenia pozwanej.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny w P. oddalił apelację powódki. Wskazał, że powódka wywodziła roszczenie z bezumownego korzystania przez pozwaną z jej nieruchomości. Bezpodstawnego wzbogacenia pozwanej upatrywała w tym, iż instalacja gazowa została wbudowana w nieruchomość przez poprzednika prawnego pozwanej bez tytułu prawnego, a zatem pozwana była zobowiązana do jej usunięcia lub też przesunięcia, czego nie uczyniła. Sfinansowanie wymaganych robót przez powódkę doprowadziło do zaoszczędzenia przez pozwaną kosztów, których zwrotu dochodzi. Sąd Apelacyjny stwierdził, że skoro powódka po nabyciu prawa do nieruchomości domagała się przebudowania sieci albo jej usunięcia, to mogła wystąpić przeciwko pozwanej z powództwem negatoryjnym, w ramach którego doszłoby do rozstrzygnięcia, czy pozwana miała obowiązek usunięcia (przełożenia) sieci na swój koszt, jak też, czy doszło do bezprawnej budowy gazociągu, a następnie bezprawnej eksploatacji. Pomimo niewdrożenia tego postępowania powódka, dochodząc zwrotu poniesionych kosztów jako bezpodstawnego wzbogacenia, powinna wykazać, czy pozwana jako następca prawny podmiotu, który dokonał ułożenia urządzeń sieci gazowniczej na nieruchomości będącej wówczas własnością poprzedników prawnych powódki, miała obowiązek przeniesienia ich na swój koszt. Powódka nie przedstawiła dowodów dla wykazania tych okoliczności, co doprowadziło do oddalenia powództwa i apelacji.

Powódka w skardze kasacyjnej powołała podstawę przewidzianą w art. 398³ § 2 pkt 1 k.p.c. Zarzuciła, że naruszenie art. 6 w związku z art. 405 k.c. polegało na błędnej ich wykładni przez przyjęcie, że przesłanką roszczenia opartego na bezpodstawnym wzbogaceniu, polegającym na zaoszczędzeniu przez zobowiązanego wydatków było wykazanie obowiązku pozwanej ich poniesienia. Błędna wykładnia art. 222 § 2 k.c. była konsekwencją przyjęcia, że powódka, dochodząc od bezumownego posiadacza rzeczy roszczeń mających za przedmiot tę rzecz zawsze musi opierać roszczenie na przepisach prawa rzeczowego, w postaci roszczenia negatoryjnego. Skarżąca domagała się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zakres rozpoznania skargi kasacyjnej przez Sąd Najwyższy został wyznaczony, stosownie do art. 398¹³ § 1 k.p.c., granicami podmiotowymi i przedmiotowymi zaskarżenia oraz powołanymi przez skarżącego podstawami kasacyjnymi. W granicach zaskarżenia Sąd Najwyższy bierze pod uwagę nieważność postępowania. Z art. 398¹³ § 2 k.p.c. wynika wyłączenie możliwości, powołania w postępowaniu kasacyjnym nowych faktów i dowodów oraz zasada związania Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Oznacza to, że wywody skarżącego pozostające w sprzeczności z ustaleniami faktycznymi sądu drugiej instancji i oparte na jego własnej wersji stanu faktycznego muszą być przez Sąd Najwyższy pominięte.

Powódka powołała się w pozwie na przysługujące jej prawo użytkowania wieczystego nieruchomości położonej w P. u zbiegu ulic M. i S., co zostało przyjęte jako element stanu faktycznego. Nabycie tego prawa do nieruchomości było związane z zamiarem wzniesienia na niej budynku biurowego. W tym czasie na nieruchomości znajdowała się już sieć gazownicza będąca własnością poprzedniczki prawnej pozwanej. Ograniczenie korzystania z nieruchomości i zagospodarowania istniało już w czasie jej nabywania, czego powódka miała świadomość. Twierdzenie, że korzystanie przez poprzedniczkę prawną pozwanej i pozwaną z nieruchomości w celu posadowienia i obsługi instalacji bez tytułu prawnego oparte było na tym, że pozwana nie zawarła umowy ani z powódką, ani z jej poprzednikami prawnymi dotyczącej zapłaty za bezumowne korzystanie z nieruchomości. Na podzielenie zasługiwało stanowisko Sądu Apelacyjnego, że ustalenie zasad korzystania przez pozwaną z nieruchomości wymagało wykazania okoliczności, w jakich doszło do wbudowania urządzeń i korzystania z nich celem dostarczania odbiorcom gazu, w tym zwłaszcza czyją własność stanowiła wówczas nieruchomość. W razie wybudowania instalacji przez przedsiębiorstwo państwowe na nieruchomości stanowiącej własność Skarbu Państwa, która w późniejszym czasie została oddana w użytkowanie wieczyste, zainstalowanie ich stało się ograniczeniem i obciążeniem odnoszonym do prawa własności. Użytkownik wieczysty ma obowiązek znoszenia stanu ukształtowanego położeniem takiej

instalacji (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2017 r., III CZP 101/16, OSNC 2017, nr 11, poz. 123).

W apelacji, a następnie w skardze kasacyjnej powódka, nie prostując ani nie zmieniając wcześniej wyrażonego stanowiska, powołała się na przysługujące jej prawo własności tej nieruchomości, czego nie wykazała. Nie mniej jednak również w takiej sytuacji okoliczności ułożenia instalacji w nieruchomości, która nie stanowiła własności przedsiębiorstwa przesyłowego i korzystania z niej, mają istotne znaczenie dla ustalenia czy i jakie uprawnienie przysługiwało jej do wybudowania urządzeń i dalszego korzystania z nieruchomości oraz czy była zobowiązana do pokrycia kosztów przeniesienia instalacji. Przyjmowane jest w orzecznictwie, że zezwolenie przez właściciela na założenie instalacji przesyłowych i ich eksploatację kształtuje nowy stan prawny, powodując nawiązanie między przedsiębiorstwem przesyłowym i właścicielem nieruchomości stosunku cywilnoprawnego charakteryzującego się trwałością i ciągłością (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2005 r., I CK 15/05, niepubl.). Zgoda właściciela na określony, zgodny z prawem sposób korzystania przez osobę trzecią z jego nieruchomości uchyla bezprawność działania tej osoby, stanowi o działaniu przedsiębiorcy w dobrej wierze (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2009 r., II CSK 461/08; z dnia 6 maja 2009 r., II CSK 594/08 niepublikowane). Nie oznacza to braku możliwości domagania się przez właściciela zmiany ułożenia urządzeń przesyłowych, w usprawiedliwionych przez niego okolicznościach. W wyroku z dnia 14 listopada 2012 r., II CSK 176/12 (niepubl.) Sąd Najwyższy stwierdził że jeżeli poprzednikiem prawnym właściciela gruntu i właściciela urządzeń przesyłowych, przebiegających pod powierzchnią tego gruntu, w chwili ich instalacji, był ten sam podmiot prawa, to w procesie negatoryjnym o ich usunięcie (art. 222 § 2 k.c.), właściciel nieruchomości nie może skutecznie powoływać się na bezprawność zachowania następcy prawnego właściciela tych urządzeń. Odrębną kwestią jest możliwość domagania się wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości.

Podkreślenia wymaga, że powódka nabyła nieruchomość wraz z ograniczeniem zakresu korzystania z niej. Nie wykazała okoliczności związanych z zainstalowaniem sieci w nieruchomości. Niezwłocznie podjęła działania mające

na celu przeniesienie urządzeń, z uwagi na określony już zakres zabudowy. Nie wystąpiła do pozwanej z propozycją zawarcia umowy określającej wynagrodzenie za korzystanie z nieruchomości, nie zgłosiła takiego żądania. Przeniesienie instalacji podejmowane było w jej interesie, wykraczającym poza nabyty zakres korzystania.

Bezpodstawne wzbogacenie, przewidziane w art. 405 k.c., stanowi odrębne zdarzenie prawne, które obok czynności prawnych i czynów niedozwolonych jest samoistnym źródłem zobowiązania. W orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym, przeważa pogląd, że odpowiedzialność z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia ma charakter subsydiarny, znajduje zastosowanie wówczas, gdy nie ma innej podstawy odpowiedzialności, w szczególności wynikającej z umowy. Na takie określenie rozumienia bezpodstawnego wzbogacenia wskazuje utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego (por. uchwałę z dnia 27 kwietnia 1995 r., III CZP 46/95, OSNC 1995, nr 7 - 8, poz. 114; wyroki z dnia 2 sierpnia 2007 r., V CSK 152/07; z dnia 7 maja 2009 r., IV CSK 27/09; z dnia 28 marca 2012 r., V CSK 157/11, niepublikowane). Znajduje ono potwierdzenie także w wypowiedziach przedstawicieli piśmiennictwa prawniczego. Oznacza to, że w pierwszej kolejności powinny być zastosowane przepisy o ochronie własności przed przepisami o bezpodstawnym wzbogaceniu, jeżeli dochodzone roszczenie może być uwzględnione na podstawie przepisów o ochronie własności, jak również o bezpodstawnym wzbogaceniu. W odniesieniu do roszczenia związanego z bezpodstawnym używaniem cudzej rzeczy przepisy art. 405 i nast. k.c. mogą znaleźć zastosowanie, w sytuacjach, które nie są objęte przepisami art. 224 i nast. k.c.

Wskazanie przez Sąd Apelacyjny poszukiwania przez powódkę ochrony w drodze powództwa negatoryjnego było wyrazem uznania pierwszeństwa ochrony prawnorzeczowej. Z uwagi jednak na brak sprzeciwu pozwanej na przeniesienie urządzeń i wykonanie tego przez powódkę, nie było już możliwości skorzystania z tego powództwa. Spór pomiędzy stronami dotyczył tego, czy pozwana była zobowiązana do poniesienia kosztów przełożenia sieci ciepłowniczej.

Do przesłanek bezpodstawnego wzbogacenia należy: wzbogacenie jednego podmiotu, mające wymiar majątkowy, zubożenie innego podmiotu kosztem

wzbogacenia, zależność pomiędzy wzbogaceniem a zubożeniem stron tego samego przesunięcia majątkowego, brak podstawy prawnej wzbogacenia jakiegokolwiek rodzaju. Wzbogacenie i zubożenie są współwystępującymi zjawiskami kauzalnymi; łączy je ta sama przyczyna. Wzbogacenie polega na uzyskaniu jakiegokolwiek korzyści majątkowej, w dowolnej postaci kosztem innej osoby, w tym zaoszczędzenie wydatku. Istotne jest to, że korzyść majątkowa nie znajduje żadnego usprawiedliwienia prawnego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 1998 r., II CKN 58/98; z dnia 6 grudnia 2005 r., I CK 220/05; z dnia 6 listopada 2015 r., II CSK 870/14, niepublikowane). Zubożenie ma zawsze postać majątkową, skutkuje albo zwiększeniem pasywów albo zmniejszeniem aktywów. Może ono polegać na tym, że określona korzyść majątkowa wyszła z majątku zubożonego i przeszła do majątku wzbogaconego. Brak podstawy prawnej ujmowany jest w judykaturze i piśmiennictwie jako brak tytułu prawnego, uprawniającego przesunięcie korzyści majątkowej do majątku wzbogaconego; przysporzenie majątkowe dokonywane jest bez prawnego uzasadnienia. Oznacza także brak lub odpadnięcie *causa* świadczenia.

Dla powstania roszczenia z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia wymagane jest wykazanie przesłanek decydujących o zaistnieniu takiego stanu. Powódka utrzymywała, że zdarzeniem, które miało być źródłem wzbogacenia i zubożenia było poniesienie przez nią kosztów przełożenia instalacji gazociągowej z nabytej nieruchomości, wobec braku zgody pozwanej na dokonanie tego. Powódka powinna zatem udowodnić, że pozwana była zobowiązana do przeniesienia sieci gazowej na jej koszt. Twierdzenie, że o zobowiązaniu tym decydowało korzystanie przez pozwaną bez tytułu prawnego z nieruchomości powódki w zakresie wbudowania sieci i jej eksploatacji nie wypełniało tego obowiązku. Trafnie wskazał Sąd Apelacyjny, że istotne było określenie okoliczności ułożenia sieci gazowej w gruncie nabytym przez powódkę, których ocena umożliwiłaby stwierdzenie czy pozwana miała obowiązek usunięcia jej na własny koszt. Chodzi zatem o wskazanie czyją własność stanowiła nieruchomość w czasie posadowienia urządzeń sieci gazowniczej, jakim uprawnieniem dysponował poprzednik prawny pozwanej do tego rodzaju ingerencji i dalszego korzystania z nieruchomości w ramach eksploatacji tych urządzeń. Wbrew odmiennemu stanowisku powódki,

wykazanie istnienia zobowiązania pozwanej do przeniesienia sieci na jej koszt należy do zakresu przesłanki wzbogacenia polegającego na zaoszczędzeniu wydatków, uzyskanego jej kosztem bez podstawy prawnej. Podkreślenia wymaga, że przełożenie sieci było związane z prowadzonym przez powódkę procesem inwestycyjnym i wykorzystaniem nieruchomości również w odniesieniu do części ograniczonego zagospodarowania. Podstawą przeniesienia była decyzja administracyjna wydana na wniosek powódki. Pozwana nie sprzeciwiała się przeniesieniu sieci. Nie było to jednoznaczne z istnieniem obowiązku ponoszenia przez nią kosztów związanych z przeniesieniem, które w istocie stanowiły element zaplanowanej przez powódkę inwestycji, z czym powinna była liczyć się. Twierdzenie o bezprawności wbudowania urządzeń przesyłowych przez poprzednika prawnego pozwanej wymagało przedstawienia okoliczności, w jakich czynności te zostały dokonane. Teza o wzbogaceniu pozwanej przez zaoszczędzenie wydatków nie została udowodniona.

Z tych przyczyn skarga kasacyjna została oddalona jako pozbawiona uzasadnionych podstaw na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

kc

aj